

– Kitap Tanıtımı –

UZATILMIŞ YOL

Hülya Küçük, “Hz. Şems’ten Hz. Mevlânâ’ya, Hz. İbnü’l-Arabî’den Kadın Velilere: Uzatılmış Yol”, İstanbul: Nefes Yayınları 2016, 368 sayfa.

Osman Zahit HARMANKAYA

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tasavvuf Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi

osman_zahit@hotmail.com

Tasavvuf sahasında nitelikli çalışmalarıyla bilinen Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hülya Küçük tarafından kaleme alınan Nefes Yayınevi tarafından yayınlanan *H. Şems’ten Hz. Mevlânâ’ya, Hz. İbnü’l-Arabî’den Kadın Velilere: Uzatılmış Yol*, Hz. Şems ile başlayıp Hz. Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled ile devam eden Hz. İbnü’l-Arabî ve şarihesi Sittü Acem ile kadın velilere kadar uzanan, okuyucularını uzun ve doyumsuz bir ilmi ve manevi yolculuğa çıkaran nitelikli bir çalışmadır.

Kitap hakkında değerlendirmeye geçmeden önce belirtmek gerekirse, her kesim insana hitap eden akıcı, sade ve anlaşılır bir dili ve üslubu olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Eser, bir önsöz ve iki ana bölüm ile alt başlıklarından oluşur. Yazarın bir kısmı yayınlanmamış bir kısmı ise yayınlanmış çeşitli çalışmalarından bir derleme şeklindedir. Daha önce yayınlanmış olan çalışmaları, sonraki yıllarda yapmış olduğu araştırmaları sonucunda yeni bulgular ile büyük oranda genişletilerek okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Haddizâtında, yeni bulgular ve eklemeler o kadar çoktur ki bu çalışmalara da “yeni çalışmalar” denilebilir.

Birinci bölümde geçmişten günümüze kadar birçok kişi tarafından hayatları ve tasavvufi görüşleri hakkında eserler yazılmış olan Hz. Şems, Hz.

Mevlana ve oğlu Sultan Veled ile Mevlevilik hakkında yazarın yapmış olduğu araştırmalar sonucu keşfettiği yeni bulgular ve farklı bir bakış açısı ile kaleme aldığı makaleler yer almaktadır. Tasavvuf kültüründe önemli bir yere sahip olan Hz. Mevlana ile Hz. Şems arasındaki mistik ilişki şimdiye kadar fazla dikkat çekilmemiş yönleriyle ele alınmıştır. Yazar, Şems'in sohbetlerinden oluşan *Makâlât*'a dayanarak, müşahede ettiklerini dile getiremeyen Şems'in bu durumu ilk şeyhlerinden olan Baba Kemâl Tebrizî'ye söylemesi ve şeyhinin de ona dua etmesi üzere Allah'ın Mevlana Celâleddin Rûmî'yi ona "söyleyemediklerini güzel bir şekilde ifade eden bir dil" olarak göndermesi hususunun gözardı edildiğini savunarak etkili bir şekilde açıklamaya çalışmıştır.

Eserde Şems'in kendi söylemleri doğrultusunda birçok dili konuşabildiği ve hatta birçok dili Farsça'ya çevirebildiği de ifade edilmektedir. Mademki Şems'in konuşması etkili, peki neden konuşamamaktadır? Tam bu noktada yazar, Şems'in Makâlât'ında konuşamamasıyla ilgili sözlerini bir araya getirerek maddeler halinde toplamakta ve izah etmeye çalışmaktadır. Öneme binâen bu maddeleri kısaca ifade edecek olursak:

1. Çocukken başından geçen mistik bir tecrübesi sonucu konuşma yeteneğini kaybetmesi.
2. Bazı dini meseleler hakkında şüpheler olması.
3. Sözlerinin, başkalarının sözlerine nispetle güzel olduğuna ama "söylemek istediği şeylere" nispetle yeterince güzel olmadığına inanması.
4. "Kelâm/Söz Söyleme"nin Allah'ın sıfatlarından olduğuna inanması.
5. Bazen kendisinde konuşacak güç bulamaması.
6. Konuşmak istememesidir, çünkü herkes onun sözlerini dinleyebilecek durumda değildir. O, konuşmak için belli özelliklere sahip insanlar aramaktadır.
7. Konuşmak için özellikle Mevlânâ'yı veya sözünü dinleyenleri istemektedir.
8. Konuşmak istememektedir, vücut diline güvenmektedir.
9. Konuşmak istememektedir, çünkü şeyhi Ebû Bekr Sellebâf gibi Melâmî'dir.
10. Aslında bütün hikmetli sözlerin öneki sûfiler tarafından söylendiğini, kendilerinin tek yaptığının onların sözlerini tekrarlamak ve taklit etmek olduğunu, bunun da tatsız olduğunu söylemektedir.
11. Şems-i Tesrîzî, diğer birçok sûfî gibi ilâhî konularda konuşmak istememektedir.

Yazar eserinde Şems-i Tebrizî'nin, Bâyezid Bistâmî ve Hallâc gibi sırrı tutamayıp şatahât çukuruna düşenlerin yaptıklarını pek hoş karşılamadığını

ve onları eleştirdiğini de ifade etmektedir. Ayrıca Şems'in dile getirdiği sırlar incelenmekte olup, Şems'in bu sırların herkese söylenmeyeceğini de vurguladığı ifade edilmektedir.

Tasavvuf anlatım üslûbu açısından üç ana yol olduğunu vurgulayan yazar, Tasavvuf kültüründe önemli şahsiyetlerinden biri olan Mevlânâ'nın popülist-coşkulu anlatım tarzı olduğuna dikkat çekmekte, onun yüzünün elit kesime yönelik değil, kavgacı tiplere yönelik olduğunu da ifade etmektedir. Yazar'ın üzerinde durduğu önemli hususlardan biri de maalesef farklı şekillerde anlatılan Mevlânâ'nın misyonerliği konusudur. Bu konuda büyük İslâm mutasavvıfı Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin İslâm dini dışındaki dinlerin sâliklerine yaklaşımı ve müsâmahası ele alınmış, onun müsâmahasının insanları İslâm'a celbetme gayesi güttüğü ama bunların günümüz dünyasında çarpıtılarak kullanıldığı belirtilmiş ve bunun önüne geçmek gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Eserde, Mevlânâ'nın diğer dinlere karşı müsâmahası, onun İslâma olan bağlılığını asla etkilemediğini, hatta onun bütün bu müsâmahalı tutumu, farklı dinden olanları İslâm'a ısındırma ve dine davet etme taktiği olarak görülebileceği ifade edilmekte ve bu görüşleri destekleyici olarak Mevlânâ'nın hayatından örnekler verilmektedir.

Eserin ilerleyen sayfalarında Sultan Veled'den bahsedilirken, onun Mevlânâ ve Şems hakkındaki fikirleri ile tasavvufi görüşlerine yer verildiği görülmektedir. Eserde Sultan Veled'in Mevlânâ'nın varisi ve Şems'in Mürid'i olduğu vurgulanmaktadır. Şems'in mânâ padişahı olduğunu ifade eden Sultan Veled'in, Şems'ten daha coşkun olduğu ama bunu saklayabildiği ya da Cüneyd-i Bağdadi gibi sahv halinde olmayı becerebildiğinin ifade edilmesi, onun nasıl bir sûfî olduğu noktasında okuyuculara bilgi vermektedir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Sultan Veled Şems'in "sırr"ının sahibi, onun sırrını kavramış birisi olarak resmedilmiştir. Şems'in, "Başımı Mevlânâ'ya, sırrımı Veled'e verdim." şeklindeki bir sözü de bu bağlamda zikredilmiştir. Yazar buradaki "sırr" kelimesinin, Türkçedeki anlamında olmadığını, "kalp, ruh, sırr"daki üç letâiften birisi olduğuna dikkat etmemiz ve "Şems ona hangi sırrını vermişti" diye sormamamız gerektiğini ifade etmektedir.

Yazar, Sultan Veled hakkında, "Mevlânâ biyolojik açıdan Sultan Veled'in babasıysa, Sultan Veled de mânevî açıdan Mevlevîliğin babasıdır." tespitinde bulunur. Çünkü Sultan Veled, Mevlânâ'nın yolunu sistematize eden, oluşturduğu kurallar ve atadığı halifelerle Mevlevîliği tarikat haline getiren kişi konumundadır. Yazar, Mevlevîlikte, Şems kolu – Veled kolu diye bir ayırımın olup olmadığını Şems ile Sultan Veled arasındaki ilişkiyi ve onların görüşlerini incelemiş ve bu konuda görüş beyan edenlerin düşüncelerine de ayrıca yer vererek bu konuya bir açıklık getirmeye çalışmıştır.

Şu hususu da özellikle belirtmek gerekir ki yazar, hiçbir ilim adamının dikkatini çekmemiş olan Maârif'in tercüme ve şerhi olan "*Kitabu'l-*

Hikemiyye'yi bulmuş ve bu eser ile şârihi hakkında da kitabında genişçe bahsetmiştir. *Maârifî* şerh eden ve hatta *Fusûsu'l-Hikem*'e dahi başvuran bu eserin, vahdet-i vücudu şerh ediş tarzından da bahsetmekte, ayrıca Sultan Veled'in eserlerini yazmaktaki amacının babasına benzemek ve babasını şerh etmek olduğunu dile getirmektedir.

Birinci bölümün sonlarında ilk dönem Mevlevîliğinde ki Tasavvuf eğitiminden bahseden yazar, Mevlânâ, Çelebi Hüsâmeddin ve Sultan Veled dönemlerini ele alarak izah etmiştir.

Eserin ikinci bölümünde yazarın, "Kadın ve Tasavvuf: Sûfî Mürşideler" üzerine daha önce yayınlanmış çalışmaları mevcut olmasına karşın, yeni çalışmaları doğrultusunda tekrar gözden geçirilmiş ve daha da genişletilmiş yeni bir tercüme makalesi şeklinde eser içerisinde görmekteyiz.

Dinler tarihine baktığımız zaman kadının din ve toplum hayatındaki rolüne dair tartışmalar geçmişten günümüze kadar hep var olagelmıştır. Eserde ise mistisizmin ve özelde Sûfizmin farklı yaklaşımlarının olduğu vurgulanmaktadır. Yazar burada, kadın sûfiler hakkında bilgi veren biyografi kitaplarına örnekler vermekte ve Mevlevî hanım halife şeyhlere değinmektedir. Ayrıca 18. asırda bu hanımların şeyh olarak atandığını da özellikle belirtmekte ve bu konuları oldukça geniş bir şekilde izah etmeye çalışmaktadır. Eserde, hanım sûfilerin sayısının az olmadığına, fakat onlardan söz eden kaynakların sayısı ya da onlara ayrılan yerin azlığına özellikle vurgu yapılmaktadır.

Mevlevîliği çalışan kişilerin faydalanacağı ilk kaynaklar arasında yer alan, otuz yıllık bir çalışmanın sonucunda meydana gelen Ahmed Eflâkî'nin *Menâkibü'l-Ârifîn* adlı eseri başta olmak üzere Sülemî'nin *Zikru'n-Nisveti'l-Müteabbidâti's-Sûfiyyât'* ve İbnü'l-Cevzî'yi de kaynak göstererek ünlü hanım Sûfî Râbi'a el-Adeviyye el-Kaysiyye'den genişçe bahsetmektedir. Ayrıca zamanın Râbia'sı olarak görülen Konya Meram bağlarındaki "Tavus Baba" türbesi ile bilinen Tâvus'tan da bahsetmekte ve kadının kendisini saklıyor olmasından dolayı da "gizemli düğüm" olarak nitelendirmektedir.

Kitabında, Mevlânâ ile birlikte tasavvuf kültürümüzde önemli bir şahsiyet olan ve tasavvuf anlatım üslûbu açısından elitist yoğun hikemî/felsefî bir anlatımı olan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine de yer veren yazar, onun "Kadın" konusunda olumlu görüşleriyle bilindiğini ifade etmektedir. Eserde, İbnü'l-Arabî Tasavvuf yoluna ilk girdiğinde kadınlardan nefret ettiğini, fakat "Bana dünyadan üç şey sevdirdi: kadın, güzel koku ve (üçüncüsü olan) namaz ise gözümün nuru kılındı" hadisini öğrenince, kadınlara karşı en müşfik ve haklarına karşı en riâyetkâr bir kimse haline geldiği ifade edilmektedir. Kadın ve erkeğin birbirinin tamamlayıcısı olduğunu belirten İbnü'l-Arabî, erkek ve kadın arasında bir derece fark olduğunu, kadının aşağıda olmasının sebebini, kadının erkeğin eğe kemiğinden yaratılmış olmasına bağlamaktadır. O, insanları kadın ve erkek oluşlarına göre değil, Allah'la olan ilişkisini dikkate

olarak değerlendiren bir mutasavvıf olduğu da açıkça vurgulanmaktadır. Eserde İbnü'l-Arabî'nin bu konudaki görüşleri hakkında oldukça geniş bir şekilde yer verilmektedir. Ama anne-oğul değerlendirmesinde oğulu öne çıkarmasının ve kadın sufilerle arkadaşlık hususunda erkek sufileri “onlarla arkadaşlık akli azaltır” şeklinde ikaz etmesinin bir paradoks oluşturduğunu vurgular. Bu, “İbnü'l-Arabî'de Kadın” hususunda diğer çalışmalarda karşılaşmadığımız orijinal bir değerlendirmedir.

Yazar İbnü'l-Arabî'nin çevresindeki kadınlardan bahsederken, başta annesi ve kız kardeşlerinden bahsetmektedir. Burada belirtmek gerekir ki, eserde, İbnü'l-Arabî'nin “anne” kelimesiyle ilgili yapmış olduğu tahlillere de yer vermesi de ilgi çekici niteliktedir. İbnü'l-Arabî'nin annesi Nûr el-Ensârîyye'nin aynı zamanda İbnü'l-Arabî'nin ilk şeyhi olan Fâtıma Bintü İbnü'l-Müsennâ'nın mürideleri arasında olduğu belirtilmektedir. İbnü'l-Arabî eserlerinde annesinden, kız kardeşlerinden, eşlerinden, kızı Zeynep'ten, kadın şeyhleri ve hocalarından bahsetmektedir. Yazar bu kişiler hakkındaki bilgileri oldukça geniş ve güzel bir şekilde izah etmektedir. Burada dikkat çekici bir husus olarak, ilk evliliğini bazılarına göre Meryem b. Abdûn ile bazılarına göre ise Fâtıma Bintü Yunus Emîrû'l-Harameyn ile yapmış olduğudur. Yine dikkat çeken bir başka husus, onun hanım şeyhlerinin yaşlı olduklarından bahsetmesidir. İbnü'l-Arabî, ilk şeyhi olan Fâtıma Bintü İbnü'l-Müsennâ'yı anlatırken, Fatıha Süresi'nin onun hizmetinde oluşunu ifade eder.

İkinci bölümün ilerleyen sayfalarında en dikkat çekici konularında biri olan, belki de ismini ilk defa duyacağımız bir hanım sufiden bahsedilmektedir. Türkiye de çok fazla bilinmeyen bir İbnü'l-Arabî şârihesi olan tam adı Sittü Acem Bintü'n-Nefis İbn Ebi'l-Kâsım İbn Turaz el-Bağdâdiyye olan Sittü Acem ve eserleri hakkında da detaylı şekilde bilgiler verilmektedir. Yazar, onun hakkında çok fazla bilginin bulunmadığı sadece İbnü'l-Arabî'nin eseri üzerine yaptığı şerh ve onun kendisinin kitabı olan *Keşfü'l-Kunûz*'dan edinilen bilgiler ile Bekrî Alâeddîn ve Suâd el-Hakîm tarafından Sittü Acem Bintü'n-Nefis İbn Ebi'l-Kâsım İbn Turaz el-Bağdâdiyye'nin Şerhu'l-Meşâhidü'l-Kudsiyye Li Tekmîli Dâirati'l-Hatmi'l-Mevsûf Bi'l-Velâyeti'l-Muhammediyye adlı eserine yazmış oldukları “Takdim” bölümünden de faydalandığını ifade etmekte, aynı zamanda bu bölümü bizzat kendisi tercüme ederek kitabında da yer vermektedir. Ne zaman doğduğu ve ne zaman vefat ettiği konusunda bilgiler olmasa da kitabında vermiş olduğu bir tarih olan 686/1287'de yaşadığı bilinmekte olup, ayrıca amâ ve ümmî olduğu da belirtilmektedir. Sittü Acem, İbnü'l-Arabî kendisinden yarım asır önce vefat etmiş olmasından dolayı onun tasavvuf anlayışıyla şifahi olarak tanışmış olduğu bilinmektedir. Ancak onunla ruhi bir karşılaşmasının olduğunu da ifade etmektedir. İbnü'l-Arabî'yi evliyadan bir cemâatin huzurunda gördüğünü ve tasavvufta sülûk şeklini

anlamak istediğinden söz eder. İbnü'l-Arabî de ondan *Kitabu'l- Meşâhid*'ini şerhetmesini, bu kitabın onun anlatılması en zor kitaplarından birisi olduğunu söyleyerek örtüsünü onun açmasını istediğini ifade etmiştir. Sittü Acem'in eserleri olarak, *Kitâbu'l-Hatm*, *Keşf el-Kunûz* ve *Meşâhidu'l-Kudsiyye li tekмили dâiratü'l hatm el-mevsûf bi'l-velâyeti'l-Muhammediyye Muhammed İbnü'l-Arabî* söylenebilir. Sittü Acem'in İbnü'l-Arabî'yi bazı konularda övdüğü kadar, bazı konularda de tenkîd ettiği bilinmektedir. Ayrıca yazar, Sittü Acem'in şeyhinden bağımsız bir sûfi olmaya çalıştığını da belirtmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, günümüzde İbnü'l-Arabî'yi şârihleri aracılığı ile anlamaya çalışan kişiler Sittü Acem'i pek tanımamaktadır. Fakat Sittü Acem *Meşâhidu'l-Kudsiyye*'yi en uygun şekilde şerh edenin kendisi olduğuna inandığı da açıkça vurgulanmaktadır. Yazar kitabında, Sittü Acem'in tasavvufi görüşlerine de yer vermekte ve açıklamaya çalışmaktadır.

Yazar, ikinci bölümün son kısmında Türkiye'de bulunan kadın veliler ve türbeleri hakkında detaylı bir şekilde bilgi vermektedir. Türk kadın velilerin tarihinin Hoca Ahmed Yesevî'nin mürid ve müridelerini Anadolu'ya göndermesiyle başladığı ifade edilmektedir. Bu müridlerin kadınlar kolu olanına "Bâciyân-ı Rûm" denilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, yazar, Türkiye'de bulunan kadınlara ait türbe ve kutsal yerleri belirtmekte ve bu kadın veliler üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır.

Prof. Dr. Hülya Küçük'ün içeriğinden özetle bahsettiğimiz *Hz. Şems'ten Hz. Mevlânâ'ya*, *Hz. İbnü'l-Arabî'den Kadın Velilere: Uzatılmış Yol* kitabını başta ilahiyat fakültelerinde lisans ve lisansüstü öğrenim gören ya da mezun olmuş kişiler ile tasavvufa merakı olan ve ilgilenen her kesimden insana tavsiye ediyorum. Şahsım adına, okurken keyif alarak okuduğumu ve birçok konuda bilgi edindiğimi de içtenlikle ifade etmek isterim. Eserde bahsedilen kişiler hakkında doğru bilgiler edinme ve onlar ile ilgili keşfedilmiş olan yeni bilgileri öğrenme noktasında yardımcı olacak önemli bir eserdir.